

Siyer Kitaplarında Mirâc Mucizesinin Ele Alınması*

Rahile Yılmaz*

Özet

Risâlet ile görevlendirilen peygamberlerin hemen tamamına çeşitli mucizelerin verildiği bilgisi, Kur'ân-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlerin hayatlarından bazı kesitlerin anlatıldığı âyetlerde belirtilmektedir. Hâtümü'l-enbiyâ olan Rasûlullah'a (s.a.v.) da tebliğ faaliyetinin bazı safhalarında çeşitli mucizeler verilmiştir. Siyer literatürü söz konusu olunca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mucizeleri ve bu mucizelerin siyer müellifleri tarafından ele alınma şekli, hep tartışma konusu edilmiştir. Birbirinden farklı anlayış ve yaklaşımın sonucu mahiyetindeki tutumlar, özellikle Hz. Peygamber'in mucizeleri söz konusu olunca daha iyi görülebilmektedir.

Bu makalede Türkiye'deki mevcut siyer literatürü içerisinde -müelliflerinin mucize konusuna yaklaşımını ortaya koymasından- temsil gücü yüksek olan bazı eserler bağlamında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tebliğ faaliyetinin önemli bir aşamasını teşkil eden mirâc hadisesine yönelik yaklaşım farklılıkları ele alınmaktadır. Tespit ve mukayese yöntemleriyle kaleme alınan bu çalışmada ne zaman ve nasıl vuku bulduğu hususunda pek çok ihtilafın söz konusu olduğu mirâc mucizesi bağlamında siyer müelliflerinin yaklaşım farklılıkları ve bunların muhtemel nedenleri tartışılacaktır. Ayrıca bu çalışma vesilesiyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) en önemli mucizelerinden mirâcın siyer kitaplarında müellifler tarafından nasıl ele alındığı hakkında bir kanaate ulaşma hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: İsrâ, mirac, mucize, nübüvvet, siyer.

* Bu makale, 9-12 Nisan 2015 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilen "Türkiye'de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları" sempozyumunda sunulan tebliğin gözden geçirilmiş versiyonudur.

** Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, rahile.yilmaz@marmara.edu.tr.

The Approach to the Miracle of al-Mi'raj in Seerah Literature

Abstract

The fact that various mirâcles were given to almost all the prophets who were entrusted with risalah is stated in the verses which cite some parts of the lives of prophets mentioned by name in the Qur'an. The last prophet Muhammad (pbuh) was also given some mirâcles in different stages of his risalah. As for sîrah literature, the mirâcles of the prophet Muhammad and the handling of this issue by sîrah scholars have always been a controversial issue. As a result of diverse understandings and approaches, different attitudes came out especially when it comes to the mirâcles of the Prophet.

This article deals with the different approaches to the incident of al-mi'raj which constitutes an important stage of Prophet Muhammad's risalah by drawing upon prominent works –in terms of presenting their author's point of view about the issue of mirâcles- among the present sîrah literature in Turkey. Through descriptive and comparative method in this article, the differences between the approaches of several scholars to the incident of al-mi'raj –about which a lot of disputes arose regarding its time and place- and the probable reasons for this diversity will be discussed. This study also aims to build an opinion about how the mirâcle of al-mi'raj, one of the most important mirâcles of the Prophet Muhammad (pbuh), is being addressed in sîrah literature.

Key Words: al-Isrâ, al-mi'raj, miracle, prophethood, Sîrah

Giriş

Siyer müelliflerinin eserlerini kaleme alırken Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını sadece mucize merkezli veya salt beşerî yönlerine vurguda bulunarak ön plana çıkarmaya dayalı yaklaşım sergilemeleri, Türkiye'deki mevcut siyer literatürüne yöneltilen eleştirilerin başında gelmektedir. Birbirinden farklı iki anlayışın sonucu mahiyetindeki bu iki tutum, özellikle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mucizeleri söz konusu edildiğinde daha iyi görülebilmektedir. Türkçe siyer kitaplarında mirâcın nasıl ele alındığını konu edinen bu makalede, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatında önemli bir yere sahip olan mirâctan hareketle siyer kitapları hakkında bazı tespitlerde bulunarak genel bir panoramayı sunmak amaçlanmaktadır.

Bu çalışma, sınırları şu şekilde belirlenen bir bibliyografyaya dayanmaktadır: 1949'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kurulması ve ardından Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültelerine dönüştürülmesine tekabül eden ve özellikle de 1980'den sonraki dönem diye isimlendirebileceğimiz periyodu kapsamaktadır. Bu zaman diliminde Türkçe telif edilen siyer kitapları esas alınmaya çalışılsa da özellikle geçen 50 yıl boyunca popüler kalmayı başarabilen yabancı dilden Türkçeye tercüme edilen birkaç eseri de bibliyografyamıza almayı uygun gördük.¹ Tespit edilen bibliyografya, hem akademik hem de popüler ilgiyle yazılan eserleri ihtiva etmektedir. Makalenin nihai bibliyografyasında 1980 sonrası dönem siyer kitapları asıl kabul edilmekle birlikte büyük etkiye sahip olmaları nedeniyle bu periyottan önceki birtakım telif ve tercüme eserler de dâhil edildi.

I. Temel Kaynaklar Çerçevesinde Mirâc Hakkında Muhtasar Bilgi

Sahih rivâyetler çerçevesinde bir gece Hz. Peygamber (s.a.v.), Cebrâil eşliğinde Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götürüldü; oradan Sidretü'l-müntehâ adı verilen yüce makama yükseltildi ve zamandan mekândan bağımsız bir şekilde Allah Teala'nın huzuruna çıkartıldı.² "İsrâ ve mirâc" diye isimlendirilen seyahatin Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya kadarki birinci kısmı olan isrâ, bu adla nâzil olan sûrenin ilk âyetiyle açıkça bildirilmekte, mirâc ise Necm sûresinin bazı âyetlerinin işaret ettiği manayla (53/10-18)³ ve daha ziyade birçok hadis

1 Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi: Hayatı ve Faaliyeti*; Martin Lings, *İlk Kaynaklara Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı*; Ebü'l-Hasan Ali el-Haseni Nedvî, *Rahmet Peygamberi*; Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş Derveze, *Kur'ân'a Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı* gibi eserler.

2 Müslim, "İman", 259, 263.

3 "Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti. Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı. (Ey Müşrikler! Şimdi siz Peygamberin) gördüğü şey hakkında onunla tartışıyor musunuz? And olsun ki, o, Cebrâil'i bir başka inişte daha (asli şekliyle) Sidretü'l-Müntehâ'nın

rivâyetiyle ifade edilmiştir. İsrâ sûresindeki âyetin meali şöyledir: “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) gecenin bir kısmında Mescid-i Harâm’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah’ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”⁴ Kur’ân-ı Kerim’in ifadesine göre İsrâ, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) bazı âyetlerin (mucizelerin) gösterilmesi için gerçekleştirilmiştir.⁵

Yine sahîh rivâyetlere göre mirâc, hicretten bir-birbuçuk yıl önce Receb ayında gerçekleşti. Bu gece beş vakit namaz farz kılındı,⁶ Bakara sûresinin son âyetleri⁷ indirildi ve Allah’a şirk koşmayanların affedileceği müjdesi verildi.⁸ Ayrıca içinde selam ve ihtiramın yer aldığı “Tahiyat” duasının da mirâc sırasında gerçekleştiği kabul edilmektedir.⁹ Hakkında onlarca hadis bulunan mirâc olayını anlatan ana rivâyet, Buhârî’nin *Sahîh*’inde 9 ayrı bölümde;¹⁰ Müslim’in *Sahîh*’inde ise iman bölümünde 13 rivâyet¹¹ olarak bulunmaktadır. Bu haliyle mirâc olayını anlatan bazı hadislerin, “müttefekun ‘aleyh” olduğunu söylemek mümkündür.¹² Hatta mirâc rivâyetlerini -farklı sayılar verilse de- yaklaşık 25-40 sahâbî tarafından nakledilmesi sebebiyle mütevâtir şeklinde değerlendiren hadis âlimleri de

yanında görmüştü. Me’va cenneti de Sidre’nin yanındadır. O zaman Sidre’yi kaplayan kaplamıştı. Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı. And olsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.” (Necm, 53/10–18.)

4 İsrâ, 17/1.

5 Burada “لُرِيَةً” ifadesinin tercih edilmesi önem arz etmektedir. Zira bu fiil, Hz. İbrahim’in güneşi, ayı, yıldızları gözüyle çıplak olarak gördüğünü belirten âyette de kullanılarak, söz konusu görme eyleminin gerçek ve maddî olduğu belirtilmiş oluyor. Ayrıca âyette kullanılan “آيَاتِنَا” ifadesi de Kur’ân’da pek çok âyette mucize manasında kullanılmaktadır.

6 Buhârî, Muhammed b. İsmâ’il el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîhi’l-müsned min hadisi Rasûlillâh sallâhu ‘aleyhi ve’s-sellem ve sünenihi ve eyyâmihi*, I-IX, thk. Muhammed Zühre b. Nâsir en-Nâsir, I. Baskı, Dâru Tavki’n-necât, 1422, “Salat”, 1; Müslim, Ebu’l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki, I-V, Dâru İhyâi’l-kütübi’l-‘arabiyye, ts., “İman”, 259, 262, 263.

7 el-Bakara 2/285-286.

8 Müslim, “İman”, 279.

9 Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş’as el-Ezdi es-Sicistânî, *Kitâbü’s-Sünen*, Beytu’l-efkârî’l-devliyye, t.y., y.y., “Salat”, 182.

10 Buhârî, “Salat”, 1; “Hacc”, 76; “Enbiya”, 5; “Menâkıbu’l-Ensâr”, 24; “Menâkıbu’l-Ensâr”, 42; “Tefsir” (17), 3; “Eşribe”, 1, 11, 12; “Kader”, 10; “Tevhid”, 37.

11 Müslim, “İman”, 259-272. Müslim, mirâc hadislerine *Sahîh*’inin *imân* bölümünde 259-272 rivâyetler olarak yer vermiştir. Müslim bu yaklaşımıyla, Mirâc’ın mucize oluşunu dikkate aldığını ve dolayısıyla olayın iman/kabul meselesi olduğunu ortaya koymuş olmaktadır. Bk. Davudoğlu, Ahmed, *Sahîhi Müslim Tercüme ve Şerhi*, II, 88-146, İstanbul, 1974.

12 Buhârî ve Müslim’in birlikte rivâyet ettiği hadislerdir ve sahîh hadislerin birinci derecesini teşkil ederler.

vardır.¹³ İsrâ ve mirâcın detaylarının hadislerde yer aldığı belirtildikten sonra mirâc mucizesinin Mekke müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.v.) ve etrafındakilere yönelik boykot uyguladıkları zamandan, Rasûlullah'ın (s.a.v.) iki vefalı dostu olan sevgili eşi Hz. Hatice ile amcası Ebû Tâlib'in vefatından ve Tâif yolculuğu sırasında yaşadığı acı tecrübelerden sonra gerçekleştiği belirtilmelidir. Bu durum dikkate alındığında semâvî yolculukla Allah'ın, Rasûl'unu teselli ettiğini düşünmek mümkün olur.¹⁴

Mirâcın mahiyetine yönelik tartışmalar, bu semâvî yolculuğun uykuda mı uyanırken mi gerçekleştiği ve bu durumun sonucunda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu olayı sadece ruh ile mi yoksa ruhmaalcesed mi yaşadığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte Rasûlullah'ın (s.a.v.) Allah'ı (c.c) görüp-görmediği, olayın kaç kez vuku bulduğu da ihtilaf edilen konular arasındadır. İsrâ ve mirâcın ruh ile rüyada vuku bulduğunu söyleyenler olmuş ise de konu ile ilgili hadislerle dayanarak hadis, tefsir, fıkıh ve kelim âlimlerinin büyük çoğunluğu İsrâ ve mirâcın ruh ve beden ile uyanık bir hâlde tek seferde gerçekleştiğini ifade etmişlerdir.¹⁵ Ancak olayın kendisini değil, zamanı ve niteliği hakkında tartışan bir grup İslam alimi de mirâcın Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya kadar olan kısmının cismânî; Mescid-i Aksâ'dan sonraki kısmının ise ruhânî gerçekleştiğini ileri sürmüştür.

II. Siyer Kitaplarında Mirâcın Ele Alınışı Hakkında Temel Tespitler

Kitaplarla ilgili tespitler tasnif edilirken bizzat konunun kendisini ilgilendiren vechelere temas edilerek mirâc hadisesiyle ilgili rivâyet farklılıklarının sebep olduğu ihtilaflar belirtilecek, ardından siyer müelliflerinin yaklaşım, yöntem, kaynak kullanımı ve üslup gibi kişisel tercihlerine dair değerlendirmelere yer verilecektir. Bu bağlamda siyer literatüründe mirâc konusu özelinde nasıl bir değişim ve kırılma olduğu da görülecektir. Öncelikle birkaç eser¹⁶ dışında siyer

13 Bazı âlimler, mirâc ile ilgili hadislerin 20 sahâbî, bazıları ise 40 sahâbî tarafından nakledildiğini bundan dolayı bunların mütevâtir seviyesine ulaştıklarını belirtmişlerdir. Bununla kastedilen lafzen mütevâtir olmayıp manen mütevâtirdir.

14 Türkçe siyer kitaplarının çoğunda mirâc mucizesinin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) iki vefalı dostunun vefatı ve Tâif yolculuğundan sonra gerçekleşmesi üzerinde durularak Allah'ın onu teselli etmesiyle ilişkilendirilmiştir.

15 Yavuz, Salih Sabri, "Mi'rac" *DİA*, XXX, 133.

16 İncelediğimiz bütün eserler arasında mirâc mucizesine hiç değinmeyen birkaç eser tespit edebildik. Bk. Yeniçeri, Celal, *Hazreti Muhammed ve Yaşadığı Hayat: Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 2000; Watt, W. Montgomery, *Hazreti Muhammed Mekke'de*, çev. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1986. Ayrıca Şaban Öz de kitabında "İsrâ" başlığı altında sadece isrâ'yı ele almakta ve mirâca hiç değinmemektedir. Bk. Öz, Şaban, *İslam Tarihi*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2013, ss. 41-42.

kitaplarının neredeyse tamamında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mekke yılları konu edilirken mirâc mucizesine ya kısa bir açıklamayla¹⁷ ya da müstakil bir başlıkla¹⁸ temas edildiğini belirtmek gerekir. Eldeki mevcut siyer kitaplarında mirâc mucizesinin anlatıldığı bölüm ve başlıklara bakıldığında söz konusu kitapların yukarıda belirtilen rivâyetler dışında şu konuları müşterek olarak ele aldığı görülmektedir: Mirâc, boykot ve hüzün yılı diye isimlendirilen dönemden sonra ve özellikle Tâif'ten üzgün dönmesinin akabinde vuku bulmuştur. Bunlara ilâveten şu ortak hususlara da genellikle işaret edilmiştir: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Burak adlı bineğe binerek Cebrâil ile birlikte Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya gittiği, burada kendisinden önce gelen bütün peygamberlere imamlık yaparak namaz kıldırıldığı, daha sonra yine Cebrâil ile birlikte yedi kat semaya yükseltilerek her bir katta bir peygamberle karşılaştığı, sidretül-müntehâ'ya kadar Cebrâil eşliğinde gittiği ancak bu noktadan sonra sadece kendisinin ilerlediği, ayrıca ümmetine beş vakit namazın emredildiği, Bakara Sûresi'nin son âyetinin nüzulu, müminlerden Allah'a şirk koşanlar dışında hepsinin cennete gireceği müjdesi, Hz. Ebû Bekir'in bu olayı Hz. Peygamber'den (s.a.v.) işitmeden tasdik etmesi ve bundan dolayı kendisine "siddik" denilmesi.

Bizatihimirâcinkendisi,büyükorandagaybîbirvecheyesahipolmasınedeniyle anlaşılması ve anlatılması noktasında çeşitli zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı konunun ele alındığı eserlerde daha ziyade müelliflerin mucize karşısındaki tutumları¹⁹ ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nübüvvetine dair fikirleri belirleyici olmaktadır. Örneğin, söz konusu meseleyi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mucizelerinden biri şeklinde kabul eden müellifler, konunun gaybî yönünü göz önünde bulundurarak âyetler ve rivâyetler bağlamında meseleye yaklaşırken;²⁰

17 Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınları arasında yer alıp pek çok baskısı yapılan Hz. Muhammed ve evrensel mesajı adlı kitapta bu konu, "İsrâ ve mirâc" başlığı altında; ancak çok kısa bir metinle verilmektedir. Bk. Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003, s. 110.

18 XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin önemli devlet adamlarından, Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimiz* adlı kitabında mirâc konusunu çok kısa ve öz bir şekilde vermeyi tercih etmiştir. Bk. Ahmed Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimiz*, sd. Mahir İz, yay. haz. Mehmed Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 2004, s. 69.

19 Bazı müelliflerin genel olarak mucizeler hakkındaki tutumu, özelde mirâc mucizesine olan yaklaşımlarında da görülmektedir. Örneğin, bazı müellifler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatındaki bu harikulade olayları mitolojik unsurlar veya abartılı rivâyetler şeklinde tanımlayabilmektedir.

20 Örneğin Nedvî, *Rahmet Peygamberi*'nde âyetler ve hadisler çerçevesinde konuyu ele alıp, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu yolcuğuna ruh-beden birlikteliğiyle çıktığını ifade etmektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mesajının evrensel boyutuna vurguda bulunarak Onun Mescid-i Aksâ'da bütün peygamberlere imam olmasını, Onun nübüvvet zincirinin son halkası olduğu ve kendisinden öncekilerin de vârisi konumunda bulunduğu dikkat çekmektedir.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'an dışında başka bir mucizesinin olmadığını ve hatta kendisine hiçbir şekilde hissî mucize verilmediği kanaatini taşıyanlar²¹ da bu olayı ya sadece rüya halinde görüldü diye te'vîl etme ya da harikulade olan olayı aklileştirme yoluna giderek açıklamaktadırlar. Benzer şekilde olaya hem "mucize" deyip hem de onun içeriğinin tamamını veya belirli kısımlarını akılla açıklamaya çalışan müellifler de vardır. Ancak Hız. Peygamber'in (s.a.v.) Allah'a yaklaşmasını O'na zaman, mekân ve istikamet izâfe etme tehlikesine düşecek kadar ileri götüren popüler siyer kitap müelliflerinin sayısı, konuyu tamamen rasyonel düzlemde ele alan müelliflerden daha fazladır. Hâlbuki âyette geçen "سبحان" ifadesi, olayın azametine, kudretine ve aynı zamanda Allah'ın her türlü noksan sıfatlardan tenzih edilmesine dikkat çekerek²² yaşanan hadisenin mucizevî boyutuna işaret etmekte ve gayba inancı pekiştirmektedir.

Siyer kitaplarında mirâc konusu mevzu bahis edildiğinde bunun İsrâ'dan ayrı ve farklı bir zaman diliminde gerçekleşen bir hadise mi yoksa isrâ ile birlikte gerçekleşen ama onun ikinci aşamasını teşkil etse de o yolculuğun tamamına verilen bir isim mi olduğu tartışılmıştır. Bu bağlamda Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya kadar olan yolculuğun İsrâ, bu noktadan sonra yedi kat semaya yükseltilmeye de mirâc adı verildiği neredeyse bütün siyer kitaplarında belirtilmektedir. Ancak söz konusu iki yolculuğun da kitaplarda "mirâc" başlığı altında zikredilmesi dikkat çekmektedir. Aslında bu yaklaşım da iki müstakil yolculuğun söz konusu olmadığı, tek bir yolculuğun iki farklı aşamasının ele

Martin Lings ise *Hız. Muhammed'in Hayatı* adlı kitabında "Senin Yüzünün Nuru" başlığı altında bu yolculuğu ayrıntılarına ve keyfiyetine değinmeden genel itibariyle tasdik eden bir içerikle sunmaktadır. Bk. Lings, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, ss. 145-151.

Batı dillerinden Türkçeye tercüme edilen siyer literatürünün en önemli temsilcisi sayılan ve aynı zamanda Türkiye'de en çok satan siyer kitapları arasında zikredilen Martin Lings'e ait *Hız. Muhammed'in Hayatı* adlı eser, ayrı bir öneme sahiptir. Batı dillerinden Türkçeye tercüme edilen siyer kitapları ve bu çalışmalarda ön plana çıkan peygamber tasavvuru için bk. Yılmaz, Rahile, "Türkçe'ye Tercüme Edilen Siyer Çalışmalarında Peygamber Tasavvuru", *Gelenek ve Modern Arasında Bilgi ve Toplum* içinde, ss. 181-194, ed. Mercan, M. Hüseyin, İstanbul: Yedirenk, 2013.

21 Öz, Şaban, *Siyer'e Giriş*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012, s. 64. Öz'ün ifadesi şöyle: "Şahsen Hız. Peygamber'e mucize verilmediği konusunda [Kırbaşoğlu ile] hemfikiriz". Öz'ün atıfta bulunduğu Kırbaşoğlu'na ait ifade ise şöyledir: "Kur'an'ın ısrarla normal bir insan olduğunu ve mucize göstermesinin söz konusu olmadığını vurguladığı Hız. Muhammed..." Bk. Kırbaşoğlu, M. Hayri, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Ankara: Kitabiyat, 2002, s. 344-345.

22 "Allah her şeye kâdirdir, O'nu her türlü eksikliklerden münezzehtir" anlamına gelir. Bk. Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-muhîr*, I, 286.

alındığı kanaatini ihsas ettiği gibi²³ bu düşünceyi açıkça ifade edenler de vardır.²⁴ Hatta *DİA*'da isrâ maddesinin müstakil yazılmadığı, "Mi'râc" maddesinde ise bu kavramın şöyle tanımlandığı görülmektedir: "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya, oradan da göğe yaptığı yolculuk".²⁵ Ayrıca bazı çalışmalarda "Hz. Peygamber'in Mekke'deki Mescid-i Harâm'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya kadar olan mirâcı" şeklinde açıklamalar görmek de mümkündür.²⁶ Bütün bunlar, aslında iki aşamalı bu yolculuğun "Mirâc" diye ifade edildiği anlayışını destekler mahiyettedir. Ancak bu iki hadisenin tek bir olay şeklinde nakledilmiş olmasına karşı çıkan²⁷ hatta mirâcın sonradan kurgulanarak İsrâ'nın akabinde zikredildiğini düşünen müelliflerin varlığını da belirtmek gerekir.²⁸ Bu yaklaşımın bir sonucu olarak daha erken dönemde yazılan Türkçe siyer eserlerinde konu sadece "mirâc" başlığı altında verilirken, daha sonraki çalışmalarda ise özellikle "isrâ ve mirâc" şeklindeki kullanımların başlıklar için tercih edildiği görülmektedir.²⁹ Hatta bazı siyer müellifleri, İslam kültüründe isrânın, mirâcın gölgesinde kaldığını düşünerek bu durumu tenkid etmiştir.³⁰

23 Bk. Ahmed Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimiz*, s. 69; Kısakürek, *Çöle İnen Nur*, s. 239 vd.; İslamoğlu, *Üç Muhammed*, s. 115; Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, 22. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013, s. 83 vd.; Safi, Omid, *Peygamberi Tanımak: Farklı Kültürlerde Peygamber Algısı*, çev. Nagihan Haliloğlu, İstanbul: Nefes Yayınları, 2013, ss. 159-185, Kandemir, M. Yaşar, *Gönlümüzün Sultanı Habibullah*, İstanbul 2013, s. 504.

Ancak Nedvî gibi bu konuyu "İsrâ ve Mirâc" şeklindeki bir başlık altında incelemeyi uygun gören müellifler de vardır. Bk. Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, s. 122; Azimli, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010, s. 159 vd.; Özkavukcu, Şaban, *Hz. Peygamber'in Hayatı: Kur'an-ı Kerim Işığında Siyer-i Nebi'nin Kronolojik Okunuşu*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012, s. 113; Karakılıç, Celaledin, *Hazreti Muhammed aleyhi's-selam'ın Hayatı ve Eşsiz Ahlak ve Faziletleri*, Ankara: 2004, s. 148 vd.; Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi: (Tahlil ve Tenkit)*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s. 156; Fayda, Mustafa [ve öte.], *Son Peygamber Hz. Muhammed: (Hayatı, Şahsiyeti, İslam Dini ve Kültüründeki Yeri)*, ed. Casim Avcı, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010, s. 47.

24 Kasım Şulul "Bir mucizenin iki safhasıdır" demektedir. Bk. Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 157.

25 Yavuz, Salih Sabri, "Mi'râc", *DİA*, XXX, 132 vd.

26 Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, 22. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013, s. 83.

27 Balcı, İsrail, *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012, s. 224.

28 Balcı, *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği*, s. 223, 225, 226.

Hatta Balcı mirâc için "iddialardan ibaret bir senaryo" ifadesini kullanmaktadır.

29 Sadece mirâc diyenler için bk. Ahmed Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimiz*, s. 69.

30 Bu kanaate sahip olan müelliflerden Balcı, söz konusu düşüncesini şöyle ifade etmektedir: "Bir bakıma Kur'an'ın işaret ettiği bir konu, rivâyetlerde dile getirilen anlatılara kurban edilmiştir." Balcı, İsrail, *Hz. Peygamber ve Mucize*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013, s. 271.

Konunun mahiyeti gereği en fazla tartışılan bir diğer mesele, mirâcın ruh ile mi yoksa ruh-beden ile mi gerçekleştiği ya da başka bir ifadeyle uyanırken mi yoksa rüyada mı vuku bulduğudur.³¹ Türkçe siyer literatüründe daha ziyade kabul gören görüş, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu yolculuğu bedenlen ve ruhen gerçekleştirdiği ve bu durumun aklen, dinen muhal olmadığıdır. Bu anlayış özellikle "Bir gece kulunu Mescid-i Harâm'dan alıp Mescid-i Aksâ'ya götürdü" âyetindeki "عبد/'abd" in taşıdığı mana ile desteklenmiştir. Ancak mucize hakkında farklı düşünen ve mucizeleri aklileştirmeye çalışanlar³² ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu tecrübelerinin rüyaya dayandığını öne sürmektedirler.

Mirâc ile ilgili rivâyetlerin sayıca çok ve çeşitli olması siyer kitaplarında bu konunun ele alınmasında ortaya çıkan farklılığın temel nedenlerinden birisidir. Konuyla ilgili sahîh rivâyetler bulunmasına rağmen bazı müelliflerin yetersiz ve yanlış bilgiye sahip olma,³³ bilinçli tercih ya da gevşek davranma sonucunda sıhhatinde sıkıntı bulunan rivâyetleri kullandıkları da görülmektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğrudan Allah Teala'yı gördüğüne dair rivâyetler ile yedi kat semada karşılaştığı olağanüstü durumlar, cennet ile cehennem ahvali ve ehline dair tarifler içeren mevzu hadisler, uydurma oldukları belirtilmeksizin kullanılmıştır. Bunun sonucunda bir kısım popüler siyer müellifi, hâdisedeki boşlukları kendileri doldurarak yorumda bulunurken³⁴ akademisyen kimliği ön

31 Ehl-i sünnet bilginlerinin ekseriyeti, İsrâ ve Mirâc'ın aynı gecede ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) ruh ve bedeniyle uyanık halde iken vuku bulduğu görüşündeler. Ancak İsrâ ve Mirâc'ın ayrı gecelerde ve rüya halinde, ruhani olarak da gerçekleştiği kanaatini taşıyan az sayıda âlim de vardır. Bk. İbn Kayyım, Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdu'l-meâd*, II, 126-127.

İlginç ki Ali Şeriati, Şii alimlerin de aynı görüşte olduğunu şu ifadeleriyle belirtmektedir: "Şia'nın tamamına ve güvenilir tarihçilerin pek çoğuna göre İsrâ ve mirâc hadiseleri bir gecede vuku bulmuş ve Mirâc cismanî olarak gerçekleşmiştir." Bk. Şeriati, Ali, *Muhammed kimdir*, Fecr Yay., Ankara 1998, s. 25.

32 Ortadoğu menşeli siyer kitaplarından ve aynı zamanda Türk okuyucu üzerinde büyük bir etkiye sahip olan Muhammed Hüseyin Heykel'e ait *Hazreti Muhammed Mustafa* adlı kitapta müellif, mirâcın ruhani bir hadise olduğunu belirtmektedir. Heykel, Muhammed Hüseyin, *Hazreti Muhammed Mustafa*, trc. Ömer Rıza Doğrul, İnkılap Yay., İstanbul, 1985, s. 201.

Modern Orta Doğu siyer literatüründen Türkçeye tercüme edilen kitapları ve bu eserlerde yansıtılan peygamber tasavvuru için bk. Yılmaz, Rahile, "Türkçe'ye Tercüme Edilen Siyer Çalışmalarında Peygamber Tasavvuru", ss. 185-190.

Ayrıca Heykel mirâc hâdisesini konu alan bir kısım tasvirler hakkında şu benzetmede kullanmaktadır: "Sufilerin veya benzeri grupların hayallerinin ürettiği mesnetsiz hikayeler". Heykel, *Hazreti Muhammed Mustafa*, s. 286.

33 Örneğin şifahi geleneğin sahip olabileceği problemler hakkında David Hume'a referansta bulunmak. Bk. Zeyveli, Hikmet, "Kur'ân ve Sünnette Mucize" (Basılmamış tebliğ metni), *Mucize ve Gayb Çalıştayı*, KURAMER: İstanbul, 2014, s. 15.

34 Karakılıç, Celaeddin, *Hazreti Muhammed aleyhi's-selam'ın Hayatı ve Eşsiz Ahlak ve*

planda olan müelliflerin eserleri, bu nitelikteki öğeleri daha az içermektedir.

Ancak kimi müelliflerin rivâyetlerin sayıca çok olması ve belli noktalarda birbirinden farklılık arz etmesinden hareketle mirâc hakkındaki bütün rivâyetlere yönelik ön yargılı bir tavır sergilediği de görülmektedir. Birtakım siyer eserlerinde -özellikle konunun ihtilaflarında yoğunlaşan yazarların kitaplarında- bu özel yolcuğa dair var olan en zayıf rivâyetler veya uydurma rivâyetlerin kullanıldığını görmek mümkündür. Hatta bu rivâyetler nedeniyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "aşırı yüceltmeci" bir tavırla takdim edildiğini ifade edip bunu eleştiren araştırmacılar, sanki bu konuda sahih kabul edilen rivâyetlerin dahi problem teşkil ettiği izlenimi vermektedir. Bu tespitimizi "Problemli rivâyetleri kullanma ve genelleme" şeklinde isimlendirmek mümkündür.

Birkaç müellifin rivâyetleri kullanırken râviyi ve hadisi konu edinen rivâyet ilminin kurallarına göre değil; şahsî kanaatleri³⁵ doğrultusunda tercihte bulunmaları da dikkat çekmektedir. Örneğin, bir çalışmada Mescid-i Aksâ ile kastedilen yerin neresi olduğu hakkında kendisine en fazla atıfta bulunulan ve "şeddu'r-rihâl hadisi"³⁶ diye meşhur olan rivâyetin râvisi İbn Şihâb hakkında "Emevî sempatizanı" şeklindeki bir değerlendirme yapıлып râvi üzerinden rivâyet hakkında aceleci bir kararın verildiği görülmektedir.³⁷ Hâlbuki isrâ ve

Faziletleri, Ankara 2004, s. 150.

Örneğin müellif, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kalbi yıkanırken kullanılan ibriği ve leğeni tasvir etmektedir. Sidretü'l-müntehâ'nın tasviri için bk. Karakılıç, *Hazreti Muhammed aleyhi's-selam'ın Hayatı*, s. 156, dn. 103.

35 Müelliflerin konu ile ilgili kanaatlerini "şahsî görüşüm(üz)" (Öz, Şaban, *İslam Tarihi*, 2. bs. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013, s. 42) şeklinde verme yaklaşımları da problem arz etmektedir. Zira itikadî ve kelamî boyutlara sahip bu konuda şahsî görüşten söz etmek çeşitli problemlere neden olmaktadır. Benzer bir yaklaşımı Balcı'nın *Hz. Peygamber ve Mucize* adlı kitabında da görmek mümkündür.

36 Şeddü'r-rihâl hadisi şöyle: Ebû Hüreyre (r.a), Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "(İbâdet için) *sadece şu üç mescide yolculuk yapılır: Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebî ve Mescid-i Aksâ...*". Rivâyetin metni şu şekildedir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ، وَمَسْجِدِ الرَّسُولِ وَمَسْجِدِ الْأَقْصَى

Buhârî, "Mescidü Mekke", 1, 6; "Savm", 67; "Sayd", 26; Müslim, "Hac", 415, 511, 512.

37 "Emevî sempatizanı" ifadesi, Azimli'ye aittir. Bk. Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 162. "Bazı araştırmacılar o sırada Kudüs'te Mescid-i Aksâ'nın bulunmadığını ileri sürerek, Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervan tarafından Kâbe'nin yerine geçmek üzere Mescid-i Aksâ'nın bina edildiğini, insanların orayı tavaf etmesi gerektiğiyle ilgili Şii tandanslı ve Şii olduğu bilinen Yakubî'nin rivâyetine dayanarak ileri sürüyorlar. Bu arkadaşlar, tarafgirlikle hadis uydurulduğunu ileri sürecek kadar aşırı tenkidî zihniyete sahip olmalarına rağmen Yakubî'nin gerçekten Şii görüşleriyle Emevî düşmanlığının ortaya çıkardığı bir fikir olduğu görüşünü yok farz ederek İbn Şihâb ez-Zühri'nin, 22 yaşında olan bir insanın, Peygamberimiz'in (s.a.v.) üç mescidde namaz kılınması ile ilgili hadisini Emeviler için uydurduğunu söylemeleri gerçekten

mirâc hakkındaki rivâyetler ile bunları nakleden râvilerin değerlendirildiği pek çok çalışma telif edilmiş; sahîh, zayıf ve mevzu skalasında yer alan hadisler bu kitaplarda tek tek belirtilmiştir.³⁸

Farklı literatürden rivâyetleri tercih etme de siyer kitaplarının genel sorunları arasında yer almaktadır. Şöyle ki şemâil, hasâis ve delâil kitaplarında yer alan ve kimi zaman müellifinin sıhhatiyle ilgili değerlendirmede bulunduğu rivâyetler, bir kısım siyer kitabında herhangi bir ilâve bilgi olmaksızın kullanılmaktadır.³⁹ Bu yaklaşımın neticesinde bazı araştırmacılar, mirâc ile ilgili rivâyetlerin büyük bir kısmının Hz. Peygamber'i (s.a.v.) yüceltmeye yönelik uydurulmuş, özellikle de 'Yahudi ve Hıristiyanlıktaki yükseliş motiflerinden esinlenerek kurgulanan mesnetsiz iddialar' olduğunu düşünmektedir.⁴⁰ Bu tutumun paralelinde bir grup siyer müellifi, rivâyetlerin Kur'ân'a,⁴¹ akla, tabiat kanunlarına aykırı olduğunu iddia ederek onları reddetme yoluna gitmektedirler.⁴² Mirâc konusunun kendisi ve aynı zamanda rivâyetlerin çokluğu, çeşitliliği ile ilişkilendirilebilecek bir başka husus da bu hadisenin tam olarak nerede, ne zaman, ne şekilde gerçekleştiği ile ilgili ortaya çıkan ihtilaflardır. Bunlar daha ziyade isrâ ve mirâcın ayrı zamanlarda olup olmadığı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) o gece nerede bulunduğu,

insanı rencide etmektedir. İbn Şihâb ez-Zühri gibi bir zatın "üç mescidde namaz kılınır" gibi Peygamberimiz'in bir hadisini Emevilerin hatırına uydurduğunu ifade etmeleri gerçekten insanı dilhun etmektedir."

Yukarıdaki açıklamalar, Prof. Dr. Mustafa Fayda'ya aittir. Bk. "Prof. Dr. Mustafa Fayda ile İsrâ ve Mirâç Hadiseleri Üzerine" <http://www.sonpeygamberinfo/prof-dr-mustafa-fayda-ile-isra-ve-mirac-hadiseleri-uzerine> (08.04.2015)

38 İsrâ ve mirâc hadislerinin derlendiği bazı eserler için bk. Rifat Fevzi Abdülmuttalib, *Ehâdisü'l-isra' ve'l-mi'rac*, Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1980; 'Amr Abdülmün'im Selim, *Sahîh min kıssatî'l-isra ve'l-mi'rac*, Tanta: Dârü's-Sahâbe, 1993.

İsrâ ve mirâc ile ilgili zayıf rivâyetlerin derlendiği eserler için bk. 'Amr Abdülmün'im, *ez-Zaifu min kıssatî'l-isra' ve'l-mi'rac*, Tanta: Darü's-Sahâbe li't-Türas, 1993.

İsrâ ve mirâc hakkındaki lisansüstü çalışmalar için bk. Tatlı, Bekir, *Kütüb-i Sitte'de İsrâ ve Mi'rac hadisleri*, 2000, (Yüksek lisans), MÜSBE; Mollaibrahimoğlu, Süleyman, *Teftirde İsrâ ve Mirâc telakkisi (H. 550/1155' e kadar)*, 1987, (Yüksek lisans), MÜSBE.

39 Hasâis, şemâil veya delâil müelliflerine yönelik eleştirilerde bulunarak mirâc konusunu ele alan müellifler de vardır. Örneğin Mustafa İslamoğlu eserinde bu konuyu "Miraçta ne oldu?" üzerine kadim bir polemik başlığı altında işleyerek meseleyle ilgili vermek istediği bilgileri daha ziyade Şifâ-i Şerif müellifi Kâdi İyâz'ı eleştirerek arz etmektedir. bk. İslamoğlu, Mustafa, *Üç Muhammed*, s. 115-119.

40 Balcı, *İsrâ ve Mi'rac Gerçeği*, s. 225.

41 Balcı'ya göre "Mirâc olayı vahiyle hiçbir şekilde ilişkilendirilebilecek bir olay değildir". Bk. Balcı, *Hz. Peygamber ve Mucize*, s. 271; a.mlf, Balcı, *İsrâ ve Mi'rac Gerçeği*, s. 225.

42 Balcı, *İsrâ ve Mi'rac Gerçeği*, s. 225. Balcı'nın mirâc hakkındaki görüşleri şöyle: "Mirâc olayı, rivâyetlerde zikredilen tasvir ve iddialara dayanmaktadır. Diğer bir deyişle hiçbir şekilde âyetlerle ilişkilendirilemez." Bk. Balcı, *Hz. Peygamber ve Mucize*, s. 270. Yukarıda işaret edildiği üzere esasen bu yaklaşım, müelliflerin mucize ve nübüvvet hakkındaki kanaatleriyle yakından ilgilidir.

Mescid-i Aksâ ile kastedilen yerin neresi olduğu konularında yoğunlaşmaktadır. Özellikle Muhammed Hamidullah'ın âyette geçen “en uzak mescid” anlamına gelen Mescid-i Aksâ'nın “semavi bir mescid olması” ihtimali üzerinde durması,⁴³ kendisinden sonraki Türkçe literatürde bir kırılmaya neden olmuş ve Mescid-i Aksâ'nın neresi olduğu ile ilgili ihtilaflarda referans kaynağı haline gelmiştir. Hamidullah'ın Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nübüvvetten önce Kudüs'ü gördüğü ve Mescid-i Aksâ'nın onun zamanında var olmadığını öne sürmesi de kendisinden sonraki siyer kitaplarını etkileyen başka bir düşüncedir. Hatta bir grup müellif, onun bu düşüncelerini aynen aktarırken⁴⁴ bir grup da müstakil çalışmalarla onu tenkid etmiştir.⁴⁵ Hamidullah'ın mirâc konusundaki görüşlerinin kendisinden sonraki siyer kitaplarına olan etkisi bununla sınırlı kalmayıp özellikle rivâyetlerde geçen, “Uyku ile uyanıklık arasında bir durumda idim” ifadesinden hareketle mirâcın ruhmaalcesed yaşanmadığı kanaati de hâkim olmuştur.⁴⁶ Onun bu fikirleri, özellikle akademisyen siyer müelliflerinin eserlerinde bariz bir şekilde görülebilmektedir.⁴⁷ İsrâ'nın Mekke yakınındaki bir mescidde vuku bulduğunu ve oraya Mescid-i Aksâ denildiğini düşünen bazı Türk müelliflerin olduğunu da belirtmek gerekir.⁴⁸

III. Siyer Müelliflerinin Mirâc Konusuna Yönelik Farklı Yaklaşımları ve Nedenleri

Şu ana kadar daha ziyade konunun kendisi ve rivâyetlerin çeşitliliğinin yanı sıra müelliflerin tercih ve yaklaşımlarının siyer kitaplarındaki mirâc anlatılarında ne kadar etkin olduğu ifade edilmeye çalışıldı. Müelliflerin yaklaşımlarına neden olan bazı unsurların tespiti ve yine onların mirâc anlatılarında ortaya çıkan tabloyu incelemek de kuşkusuz meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak başka vechelerdir. Bazı müelliflerde kendisini “oryantalist etki” diye isimlendirebileceğimiz bir yaklaşım görülmektedir. Yani Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ve nübüvveti salt maddî boyutlarıyla anlamaya ve açıklamaya çalışan oryantalistlerin tarih anlayışı ve telifi, bazı siyer kitaplarındaki anlatıyı da şekillendirmiştir.

43 M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 93.

44 Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 163 vd.

45 Onun görüşleri bazı araştırmacılar tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Bk. Hamidullah'ın bu görüşünün eleştirilmesine tahsis edilen bir çalışma için bk. Çıkmak, Zeki, *Mirâc ve Hamidullah: imanımızla oynamayınız*, İstanbul: Berekat Yayınevi, 1977.

46 M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 92. Ayrıntılı bilgi için bk. Mirâc ve Mucize başlıklı kısım (I, 119-149). Hamidullah rivâyetlerde geçen, “Uyku ile uyanıklık arasında bir durumda idim” ifadesinden hareketle bu seyahatin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tam şuur halinde, fakat ruhunun hâkimiyeti altında gerçekleştiğini söylemektedir.

47 Bk. Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 163 vd.

48 Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 159-177.

Azimli, İsrâ'nın Mekke yakınındaki bir mescidde vuku bulduğunu, mirâcın ise rüyada yaşandığını düşünmektedir.

1980 sonrası sîret kitaplarında -önceki dönem eserleriyle kıyaslandığında- Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mucizelerine giderek daha az sayıda yer verilmiş, birtakım eserlerde neredeyse onun beşerden farklı yönleri göz ardı edilerek hayatındaki harikulade özelliğe sahip olaylar azalma göstermiştir. Tasvir edilen bu yaklaşım ekseriyetle maddi-bilimsel açıklamalar ve yorumlarda kendini göstermektedir. *Oryantalist etki* diye isimlendirilen bir başka tespit de müelliflerin kaynaklara ve rivâyetlere yönelik tavırlarıdır. Buna örnek vermek gerekirse, Oryantalistlerin hadis tarihlendirme yöntemleri arasında yer alan e silentio delilini kullanarak mirâcla ilgili hadisleri Hemmam b. Müenebbih veya Abdullah b. Mübarek gibi erken dönem müelliflerinin eserlerinde aramaya çalışıp, onlar tarafından zikredilmediğini öne sürerek sonraki kaynaklarda bulunmalarını, mirâcla ilgili hadislerin sonradan kurgulandığı şeklinde yorumlayanlar vardır.⁴⁹

Oryantalist etkinin bir uzantısı şeklinde kabul edilmesi mümkün olan ve aynı zamanda "müelliflerin üslûbu" ile ilişkilendirilebilir bir durum daha vardır. Örneğin, bazı müellifler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu özel yolculuğunun kimi kesitleri için istihzâi bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Özellikle birtakım rivâyetlerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu yolculuğa çıkarılmadan önce Cebrâil aracılığıyla hazırlanmasını ifade eden (sadrının yarılp temizlenmesi), yine Allah Rasûlu'nun karşılaşp görüştüğünü söylediği enbiyâ ve farz kılınan namazın önce elli rekat olup daha sonra azaltılması hakkındaki açıklamalar istihzâi bir üslupla sunulmuştur.⁵⁰ Yaklaşık 40 sahâbiden nakledilmiş bulunan rivâyetlere "senaryo" denilmesi,⁵¹ "Nasara nasıl ki Hz. İsa'yı uçurduysa Müslümanlar da Hz. Peygamber'i uçurdu",⁵² "Ehl-i Kitap'la yapılan peygamber yarışması sonucu diğer dinlerde anlatılan Mirâç anlatımlarının transferi"⁵³ gibi ifadeler, elli vakit namazın beş vakte indirilmesi ile ilgili kısmını pazarlığa benzetenler, Hz. Musa'nın Hz. Peygamber'e akıl verdiği şeklindeki benzetme,⁵⁴ konuyu "istiskâl edecek" bir üslup veya içeriğe büründürmüştür.

Akademik ve popüler kaygılar ile yazılan kitaplar⁵⁵ kıyaslandığında akademik

49 Balcı, *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği*, s. 223.

Oysa ki müellif, siyer kaynaklarına baktığında şunu görecektir ki tarihçi İbn Hişam (ö. 218) ve İbn Sa'd (ö. 230) isrâ ve mirâc olaylarını ayrı başlıklar altında vererek konuları ele alırlar.

50 Örneğin Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, ss. 172-177.

51 M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 134, İstanbul, 1990.

52 Zeyveli, "Kur'ân ve Sünnette Mucize" s. 18.

53 Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 177.

54 Kandemir, *Habibullah*, s. 505. Kandemir, bu ifadeyi mirâc hâdisesini kabul etmeyenlerin kanaatleri ve itirazları arasında zikreder.

55 Popüler kaygılar ile yazılan siyer kitapları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz, Rahile, "Cumhuriyet Dönemi Popüler Siyer Kitaplarına Dair Bazı Mülâhazalar", *Siyer Atölyesi 2011: Türkiye'de Popüler Siyer Çalışmaları*, *Siyer Atölyesi 2012: Türkiye'de Çocuklara Yönelik Siyer Çalışmaları Tebliğler Kitabı*, 2013, ss. 15-35.

çalışmalarda daha ziyade olayın ne zaman, nerede vuku bulduğu ve rivâyetler arasındaki ihtilaflar üzerinde durulurken, popüler siyer çalışmalarında ise mirâcın amacı ve verilmek istenen mesaj üzerinde daha fazla yoğunlaşmaktadır. Ancak popüler siyer kitaplarının bir kısmında ise efsanevî anlatılar ve tahkiyede gözlemlenen aşırılık, verilmek istenen mesajı unutturmaktadır. Ayrıca konuyu sadece rivâyetler çerçevesinde ele almakla yetinenler daha ziyade popüler siyer müellifleri iken, meselenin mahiyetiyle, detaylarıyla rasyonelleştirilmesiyle ilgilenenler ise akademisyen yazarlardır. Ancak ne var ki metnin daha akademik düzeye taşınmasıyla üslubun daha sertleştiği, hatta kimi zaman mirâcla verilmek istenen mesajın ıskalandığını da söylemek mümkündür. Farklı bir yöntemle ancak yine benzer bir sonuca ulaşma noktasında popüler siyer kitaplarında konunun tahkiyesi ve aradaki boşlukların tamamlanmasıyla daha fazla ilgilenildiği, bundan dolayı mirâcın ruhunun yansıtılmadığını da belirtmek gerekir.

Sonuç

Siyer kitaplarında mirâc mucizesi hakkında hazırlanan bu çalışma ve çizilen tablo; genel anlamda bu eserlerde mucize konusunun, özelde ise mirâcın nasıl ele alındığı hakkında fikir vermektedir. Müelliflerin eserlerini kaleme alırken Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nübüvvetine ve hayatına yönelik sergiledikleri yaklaşım, onun tebliğ faaliyetinin önemli bir safhasını teşkil eden mirâc hadisesine dair açıklamalarında görülmektedir.

Mirâcla ilgili ihtilafların bulunması ve aynı zamanda rivâyetlerin çeşitli sıhhat derecelerine sahip olması -yani bu rivâyetlerden bir kısmının sahih, bir kısmının hasen, bir kısmının zayıf hatta uydurma olması- bu hâdisesinin özüne ve gerçekliğine zarar vermez. Aksine rivâyetlerin tamamına ihtiyatlı yaklaşım bu konuda varid olan hadisleri toptan kabul veya toptan reddetme yoluna girmeden ihticâca elverişli olanlarını tespit edip, bu çerçevede o hâdiseyi anlamaya çalışmanın daha ilmi bir tavır olacağı izahtan varestedir. Zira bu konudaki sahih ve hasen rivâyetlerden hareketle elde edeceğimiz malumat, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) o gece yaşadıkları hakkında yeterli bilgiyi sağlamakta, zayıf ve uydurma hadislerin sunduğu herhangi bir bilgiye ihtiyaç duyurmamaktadır.

Esasında genelde mucizelerin özelde ise mirâcın, risaletin ilahî mahiyetini doğrulayan niteliği göz ardı edilerek kitaplarda incelenmesi, itikadî ve ilmi problemleri beraberinde taşımaktadır. Bundan dolayı Zekai Konrapa'nın ifadesiyle "vakti yürütmek" anlamına gelen mirâcın,⁵⁶ vuku bulduğu dönem ve sonrasında bir imtihan unsuru varolageldiği hatırdâ tutulmalıdır.⁵⁷ Zira daha

56 Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz*, s. 141-142.

57 "Sana gösterdiğimiz rüyayıinsanlar için bir imtihan vesilesi yaptık" (İsrâ 17/60) âyetindeki "rü'yet" gözle görmeyi ifade eder, eğer uykuda görülen rüyayı kastetseydi bu bir imtihan vesilesi sayılmazdı.

Hız. Peygamber (s.a.v.) zamanında bu konuda kendisine soru yönelten sahâbe olduğu gibi, Müslüman âlimlerden bazıları da bu mucizenin diğerlerinden farklı olarak, müşriklerin değil de Müslümanların Hz. Peygamber'e (s.a.v.) olan imanlarının test edilmesi gibi bir işlev yüklendiğini belirtmektedirler.⁵⁸ Müşahade edilemeyen âlemden dünyamıza aralanan bir pencere mesabesindeki mirâc hakkında aklın sınırlarını zorlayan değerlendirmeler yapmaktansa, âyet ve sahîh rivâyetler çerçevesinde inanç ve teslimiyet içerisinde bir tutum sergilemek, bu ilahî yolculuğun anlamına ve hikmetine uygun düşer. Konuyu sahîh rivâyetler çerçevesinde ele almak mümkün iken onu reddetmek veya merhum Ahmet Naim'in ifadesiyle "istiskâl edecek" bir üslup veya içerikle anlatmak ilmi davranışa aykırıdır. Nakledilerek bizlere ulaştırılan bu özel hadiseye dair rivâyetleri yine nakli ilimlerin kurallarını esas alarak tetkik etmek daha uygun olacaktır. Bundan dolayı, efsanevî unsurlardan arındırılmış ve aynı zamanda doğru tespitleri içeren ilmî bir üslupla mirâcın siyer kitaplarında anlatılması gereği ortaya çıkmaktadır.

Hatta Necip Fazıl, şöyle der: "İmanın yarısı olsaydı, yarım imanlı diyeceğimiz sınıf şöyle der:

-Mirâc sade ruhidir, cismani değildir.

Derin mümin ise tam bir esrar anlayışı içinde hükmünü verir:

-Mirâc haktır; ve hem ruhani hem de cismanidir...." Necip Fazıl, *Çöle İnen Nur*, s. 240.

- 58 Prof. Dr. Şinasi Gündüz, "Müminlerin İsrâ ve Mirâc ile Sınanmaları" başlıklı yazısı. Bk. <http://sonpeygamber.info/muminlerin-isra-ve-mirac-ile-sinanmalari> (07.04.2015) İsrâ Sûresi 4. âyetteki "insanları sadece denemek için" ifadesi de **Prof. Dr. Şinasi Gündüz**'ü ve yorumunu destekler mahiyettedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Cevdet Paşa**, *Peygamber Efendimiz*, sdl. Mahir İz, yay. haz. Mehmed Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 2004.
- Azimli**, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
Hz. Peygamber ve Mucize, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
İsrâ ve Mi'râc Gerçeği, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Buhârî**, Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî, el-Câmi'ü's-sahîhi'l-müsned min hadîsi Rasûlillâh sallâhu 'aleyhi ve's-sellem ve sünenihî ve eyyâmihî, I-IX, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, I. Baskı, Dâru Tavki'n-necât, 1422.
- Çıkman, Zeki, *Mi'rac ve Hamidullah: İmanımızla Oynamayınız*, İstanbul: Berekat Yayınevi, 1977.
- Davudoğlu**, Ahmed, *Sahîhi Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-XII, İstanbul, 1974.
- Derveze**, Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş, *Kur'an'a Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı* (çev. Mehmet Yolcu), İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1989.
- Ebû Dâvûd**, Süleymân b. Eş'as el-Ezdi es-Sicistânî, *Kitâbü's-Sünen*, Beytu'l-efkârî'd-devliyye, t.y., y.y.
- Ebû Hayyân**, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *Tefsîru'l-Bahrî'l-muhît*, thk. Âdil Ahmet Abdilmevcûd vdğ., I-VIII, Dâru'l-Kütübî'l-'ilmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1422/2001.
- Fayda**, Mustafa [ve öte.], *Son Peygamber Hz. Muhammed: (Hayatı, Şahsiyeti, İslam Dini ve Kültüründeki Yeri)*, ed. Casim Avcı, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.
- Gündüz, Şinasi, "Müminlerin İsrâ ve Miraç ile Sınanmaları". <http://sonpeygamber.info/muminlerin-isra-ve-mirac-ile-sinanmalari> (07.04.2015).
- Hamidullah**, Muhammed, *İslam Peygamberi: Hayatı ve Faaliyeti*, çev. Salih Tuğ, 5. bs, İstanbul: İrfan Yayımcılık ve Ticaret, 2001.
- Heykel**, Muhammed Hüseyin, *Hazreti Muhammed Mustafa*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: İnkılap Yay., 1985.
- İbn Kayyim**, Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdu'l-meâd*, I-IV (nşr. Muhammed el-Feki), Kahire 1373/1953.
- İslamoğlu**, Mustafa, *Üç Muhammed: İki Tasavvur Bir Gerçek*, 12. bs, İstanbul: Denge Yayınları, 2003.

- Kandemir**, M. Yaşar, *Gönlümüzün Sultanı Habibullah*, İstanbul 2013.
- Karakılıç**, Celaleddin, *Hazreti Muhammed aleyhi's-selam'ın Hayatı ve Eşsiz Ahlak ve Faziletleri*, Ankara: 2004.
- Kırbaşoğlu**, M. Hayri, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Ankara: Kitabiyat, 2002.
- Kısakürek**, Necip Fazıl, *Çöle İnen Nur: Çöle ve Bütün Zaman ve Mekana*, 25. bs, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2001.
- Konrapa**, Zekai, *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul: Kitabevi, Yayıncılık Matbaası 1991.
- Martin Lings**, *İlk Kaynaklara Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı*, çev. Nazife Şişman, 23. bs, İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, I-V, Dâru İhyâi'l-kütübi'l-'arabiyye, ts.
- Nedvî**, Ebü'l-Hasan Ali el-Haseni, *Rahmet Peygamberi*, çev. Abdülkerim Özyayın, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Öz**, Şaban, *İslam Tarihi*, 2. bs, Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.
Siyer'e Giriş, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Özkavukcu**, Şaban, *Hz. Peygamber'in Hayatı: Kur'an-ı Kerim Işığında Siyer-i Nebi'nin Kronolojik Okunuşu*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Safi**, Omid, *Peygamberi Tanımak: Farklı Kültürlerde Peygamber Algısı*, çev. Nagihan Haliloğlu, İstanbul: Nefes Yayınları, 2013.
- Sarıçam**, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003.
- Şeriatî**, Ali, *Muhammed kimdir*, Fecr Yay., Ankara 1998.
- Şulul**, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi: (Tahlil ve Tenkit)*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Yavuz**, Salih Sabri, "Mi'rac" *DİA*, XXX, 132-135, 2005.
- Yeniçeri**, Celal, *Hazreti Muhammed ve Yaşadığı Hayat: Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 2000.
- Yılmaz**, Rahile, "Cumhuriyet Dönemi Popüler Siyer Kitaplarına Dair Bazı Mülâhazalar", *Siyer Atölyesi 2011: Türkiye'de Popüler Siyer Çalışmaları*, *Siyer Atölyesi 2012: Türkiye'de Çocuklara Yönelik Siyer Çalışmaları Tebliğler Kitabı*, 2013, ss. 15-35.

“Türkçe’ye Tercüme Edilen Siyer Çalışmalarında Peygamber Tasavvuru”,
Gelenek ve Modern Arasında Bilgi ve Toplum içinde, ed. Mercan, M. Hüseyin,
İstanbul: Yedirenk, 2013, ss. 181-194.

Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, 22. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı,
2013.

Zeyveli, Hikmet, “Kur’ân ve Sünnette Mucize” (Basılmamış tebliğ metni), *Mucize
ve Gayb Çalıştayı*, KURAMER: İstanbul, 2014.